

פרשת מקץ

וַיָּרָא יַעֲקֹב פִּי יֵשׁ שֶׁבַר בְּמַצָּרִים וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לְמָה תִּתְרָאוּ:
(בראשית מב:א)

רש"י:

למה תתראו - למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאלו אתם שבעים, שבאותה שעה עדיין היה להם תבואה. [ולו נראה פשוטו למה תתראו, למה יהיו הכל מסתכלין בכם ומתמיהים בכם שאין אתם מבקשים לכם אוכל בטרם שיכלה מה שבידכם]. ומפי אחרים שמעתי שהוא לשון כחישה, למה תהיו כחושים ברעב. ודומה לו (משלי יא כה) ומרוה גם הוא יורה:

פנים יפות:

ויאמר יעקב לבניו למה תתראו וגו'. עיין פירש"י למה תראו עצמכם בפני ישמעאל ועשו כאילו אתם שבעים וכו', והרמב"ן תמה עליו למה דוקא עשו וישמעאל, ונראה לפי שענין היזק הראיה כשאחז"ל [ב"מ קז א] שלא יהא שדך סמוך לעיר, והוא כי ברכת יצחק ליעקב ברוב דגן ותירוש, היינו שתהא הברכה מצוי בו לרוב, ועשו קינא ליעקב בעבור שקיבל הברכות, כפירש"י בפ' וישלח [לב, ו] בפסוק ויהי לי שור וחמור אבא אמר לי מטל השמים וכו', וכן ישמעאל קינא על שמסר אברהם הברכות ליצחק, וכיון שראו שהברכות מצויות ביעקב יותר מכל הארץ, יקנאו אותו במה שלקח מהם הברכות ויזיקו לו בהיזק ראייה המונע את הברכה:

ויש עוד לפירש ע"ד שאחז"ל בשבת דף ל"ב [ע"א] הסומך על הנס מזכירין לו עונותיו, ושמעתי לפירש מ"ש האלמנה הצרפית לאליהו [מ"א יז, יח] מה לי ולך איש האלהים באת אלי להזכיר את עוני ולהמית את בני, מפני שאמר לה אליהו [שם, יג] עשי - לי משם עוגה קטנה בראשונה והוצאת לי ולך ולבנך תעשי באחרונה, והנה עוגה זאת היתה בלי נס ואמר שזה תתן לו, ומה שיהיה עפ"י הנס תאכל היא ובנה, וכיון שסמכה על הנס הזכירו עונותיה ועי"ז מת בנה, והיינו דאמרה מה לי ולך, למה אמרת לי ואח"כ ולך שזה גרם לי להזכיר עוני ע"י שסמכתי על הנס וגרם להמית בני, וכן יש לפירש כאן שאמר יעקב למה אתם סומכין על הנס שתתראו להזכיר מעשיכם לפני הקדוש ברוך הוא לראות אתכם אם אתם ראויים לנס, ובזה יש חשש ע"י הזכרת עונותיו יתחייב מיתה וז"ש יעקב ונחיה ולא נמות:

כלי יקר (דברים ב:ג):

רב לכם סב את ההר הזה. רבים אומרים כי פסוק זה נוקב ויורד עד תהום ויש בו רמז לשעה ולדורות. וענין סיבוב זה שילכו סחור לכרם ה' צבאות לא יקרבו כי ימים רבים לישראל שהיו נדים ונעים סביבו ולא יותן לישראל כח עליהם עד מדרך כף רגל עד שיבוא מי שנאמר בו ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזיתים (זכריה יד ד) וכל זמן שישראל הולכים סחור סחור נאמר להם פנו לכם צפונה, ודרשו בזה אם הגיע שעתו של עשו הצפינו עצמכם (דברים רבה א יט). וענין הצפנה זו נראה לי שאם ימצא האיש הישראלי בגלות

2
החל הזה איזו הצלחה זעיר שם אז יטמינו ויצפינו הכל בפני עשו כי אין לך אומה שמתקנאת בישראל כמו עשו, כי לדעתם הכל גזולה בידם מהם מן ברכת יעקב אבינו שלקח ברכותיו של עשו במרמה, וכן יעקב צוה לבניו למה תתראו (בראשית מב א) פירש רש"י בפני בני ישמעאל ועשו כאילו אתם שבעים כי שניהם סוברים שיצחק גזל הצלחת ישמעאל, ויעקב גזל הצלחת עשו על ידי השתדלות, על כן צוה דוקא על עשו פנו לכם צפונה שלא יתקנא בכם, וזה היפך ממה שישראל עושין בדורות הללו בארצות אויביהם כי מי שיש לו מנה הוא מראה את עצמו במלבושי כבוד ובתים ספונים וחשובים כאילו היו לו כמה אלפים ומגרים האומות בעצמם ועוברים על מה שנאמר פנו לכם צפונה. ומנהג זה הוא ברבת בני עמינו והוא המסבב את כל התלאה אשר מצאתנו. והמשכילים יבינו ליקח מוסר:

רשב"ם:

למה תתראו - כמו לכה ונתראה פנים דאמציה, שהגיס דעתו להראות גדולתו ליואש מלך ישראל. אף כאן למה תתראו בפני [בני אדם כמו] האנשים שיש להם תבואה כל צורכם שאתם מתעכבין כאן ואין לכם תבואה וכל העם יורדים מצרימה לקנות תבואה ואתם יושבים ומתראים כאילו יש לכם:

ריקאנטי (שמות יב:כב):

ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר [שם כ"ב]. ביארתי ענין זה בפירוש תיבת נח, כיון שניתן רשות למחבלים לחבל אינו מבחין בין צדיק לרשע, וזה סוד גדול עדיין יתבאר בגזירת האל. ובמדרש רות [זוהר חדש פ"א ע"ג] בזמן שהרעב בעיר לא יראה אדם עצמו ולא יהלך יחידי בעיר מפני שמלאך המות נמצא שם ויש לו רשות לחבל, ועל דא כתיב [בראשית מ"ב, א'] ויאמר יעקב לבניו למה תתראו, כיוצא בו בזמן שהדבר בעיר יסגיר אדם עצמו ולא יתראה בשוק, כי כיון שנתן רשות למחבל מי שפוגע בו ניזוק ואיהו מתחייב בנפשו.

רמב"ן:

והנכון, למה תתראו במקום הזה, כי היה לכם ליסע מיד כאשר שמעתם שיש שבר במצרים כי כבר בסכנה היו אם לא ימהרו לדבר. וזה טעם ונחיה ולא נמות:

אברבנאל (פרק מא):

למה תתראו שראה יעקב שהיה מכירת הבר במצרים וראה שהסוחרים הולכים שמה ומביאים משם התבואה ובניו למעלתם לא היו רוצים ללכת שמה והיו קונים מהאחרים התבואה שמביאים משם ביוקר רב ואמר להם למה תתראו שתראו עצמכם עשירי שאינכם חוששים ליוקר החטה ונכבדים מאד שלא תרצו ליגע להביא מאכל לבתיכם אל תעשו כן רדו שמה ושברו לנו משם ולא מהבאים לארץ הזאת ובוזה נחיה ולא נמות ברעב כי צריך האדם להשפיל עצמו להכרח החיים ואינו קלון אליו.

תפארת שלמה (רבי שלמה הכהן מראדומסק):

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לְמָה חֲתָרְאוּ הַנְּרָאָה לִי לָרְנוֹ פִּירוּשׁ לְמָה תִּפְרַסְמוּ עֲצָמְכֶם שֶׁאַתֶּם אֲנִישֵׁי גְדוֹלִים וְחֲתָרְאוּ לִפְנֵי בְנֵי אֲדָם לִרְאוֹת בְּמַעֲלַתְכֶם. רְדוּ שְׂמוֹה. טוֹב לָכֶם בְּחַיִּיתָ יִרְדָּה וּשְׁפֹלוֹת אֲנִי אֲשַׁכֵּן אֶת דְּכָא. וְכֵן לְהֵלֵךְ כְּתִיב שְׁלוֹם לָכֶם אֵל תִּירְאוּ. רִצְוָה לְזִמְרָה שְׁלִימוֹת יִהְיֶה לָכֶם כְּשֶׁתִּהְיוּ צְנוּעִים בְּמַעֲשֵׂיכֶם וְלֹא תִירְאוּ לִפְנֵי בְנֵי אֲדָם. וְהָיוּ שְׂאֵמֶר אֶלְקִיכֶם וְאֶלְקֵי אֲבִיכֶם נֶחֱן לָכֶם מִטְּמֹן בְּאַנְחֹתְרוֹתֵיכֶם. פִּירוּשׁ דְּבַר זֶה שֶׁל בְּחַיִּיתָ הַשְּׁפֹלוֹת הוּא לָכֶם מִטְּמֹן יְרוּשָׁה מֵאֲבוֹתֵיכֶם כְּמוֹ שְׂאֵמֶר אֲבִירָהּ אֲבִינוּ ע"ה וְאֲנִי עָפָר וְאֶפֶר. וְכֵן יַעֲקֹב אָמַר קִטְנִיתִי. כִּי עֵינַי הִתְנַשְּׂאוֹת הוּא בְּחַיִּיתָ שְׁבִירַת הַכֵּלִים אֲנִי אֲמַלֹּךְ. אֲבָל בְּאַמַּת ה' יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וְעַד כְּנֹזֵךְ לְעֵיל לֶךְ ה' הַמְּלוּכָה. (רבי שלמה הכהן מראדומסק) (תפארת שלמה)

הדרוש והנאום בענייני הנוכה (הרב אברהם אורנשטיין):

ואש ותמרות עשן. לכבות את נר הנוכה, אולם זהו הנס הגדול שכל העולם תמה על כך: "ולא יבינו גשמים אש של עצי המערכה". אם כי היו הגשמים גשמי זעם ואבני אלגביש "ולא נצחה הרוח את עמוד העשן". אם כי הרוחות הן סופות חזקות שבכחן לכלות הכל, כי זוהי כחה של האמונה, של תקוה ושל גאווה לאומית יהודית מקורית. בשביל המתיונים היה נס השמן ענין של חינוך והשפעה, כדי לחנכם ולקרבתם על ידי כך לחיק המשפחה.

חז"ל הקדישו תשומת לב מיוחדת לנס השמן, שמטרתו לטהר את מחנה ישראל ולקרבת את הרחוקים, דבר המהווה אצלנו היעוד הגדול ביותר בחיי האומה: "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם"; ולכן העדיפו את נס השמן על נס הגבורה. לאור זה אפשר להבין שאלת חז"ל: מאי הנוכה? ורש"י מסביר שהשאלה: על איזה נס קבעו? היתכן שחז"ל לא ידעו את הנסים הללו שארעו בכ"ה בכסלו, עד שהיו צריכים לשאול, מאי הנוכה? אלא השאלה היא איזה נס משני הנסים שארעו לעם ישראל בימי החשמונאים, יש לו חשיבות יתר בשביל עתיד וקיום האומה ועתידה? על איזה נס קבעו? איזה נס משני הנסים יש לו זכות עדיפות? והתשובה היא ברורה: נס השמן מהווה בשביל עם ישראל בכללו, ובשביל האחים המרוחקים בפרט, חשיבות מיוחדת ונס זה יש להבליט ולפרסם באופן מיוחד. וכאן יש מקום למסור מאמר מוסרי מאחד מגדולי היהודות, מהר"ל מפראג, שאמר: היהודים נמשלו לאש שנאמר: "והיה בית יעקב אש" (עובדיה א' י"ח), אומות העולם נמשלו למים: "המון עמים רבים בהמות ימים יהמיון ושאוון לאומים כשאוון מים כבירים" (ישעיה י"ז ב') וכל זמן שיש בין האש והמים מחיצה והיא הקדרה המפרידה בין האש והמים או האש מתגברת על המים והמים הולכים ומצטמקים וכלים לגמרי, אולם אם המים והאש נפגשים ללא כל מחיצה, או מדרך הטבע שהמים גוברים ומכבים את האש. המוסר השכל הוא ברור ומאלף שהמתיונים בזה שהתקרבו למים ללא כל מחיצה, שכחו חוקי הטבע שהמים מכבים את האש, ובשבילם היה צורך בנס השמן כדי לחונקם.

שיר של יום של הנוכה הוא "מזמור שיר הנוכה הבית". המטרה הסופית של נס הנוכה היא לחנך את בית ישראל, להתעורר מפל השפעה זרה וחיצונית ולהתרחק מ"כל השמנים", ורק בית מבוסס וחזק על יסוד שמן המקורי בחותמו של כהן גדול, בכחו לעמוד איתן נגד נחשולי הזמן. כאו כן עתה עלינו לשמור על סף השמן מכל משמר, ורק על ידי כך יהי נועם ד' אלהינו עלינו.

שני נסים ארעו לעם ישראל בימי החשמונאים. נס הגבורה, שקומץ קטן של חשמונאים הצליח נגד היוונים וגורריהם; נס שני — פך השמן, כפי שהוזכר בגמרא (שבת כ"א ב'): כשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום ובדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים וכו'.

כלל קבעו חז"ל שאין הקדוש-ברוך-הוא עושה נס בכדי, כל נס ומטרתו, ונשאלת השאלה: בשביל מה היה צורך בנס השמן? אפשר להבין את נס הגבורה שהיה כורח חיוני ומבלעדי זה היה הכל נחרב מפני חמת המציק, אולם נס השמן למה בא, כי למעשה כל נס הוא שנוי ערכין במהלך הטבע — ולמה נעשה? אמנם נס השמן היה בו פירסום גדול וקידוש שם שמים, אבל גם בלעדי נס השמן היו יכולים לשמוח שמחת הנס של "רבים ביד מעטים".

חז"ל מסבירים את הדבר ואומרים שהמצב באותה תקופה היה מיוחד במינו. אויבים מבחוץ — היוונים, ושונאים מבפנים — המתיונים. כלפי האויבים מבחוץ היה צורך בנס הגבורה — "ורבים ביד מעטים" — כי אחרת היו משתלטים על הארץ ותושביה וממילא, "הבא להורגך השכם והרגו". אולם נצחון צבאי-יבטי זה לא יכול היה לשמש אתגר מוסרי כלפי המתיונים מבפנים. אמנם התנהגותם הדתית-מוסרית-חברתית היתה למטה מכל בקורת, אולם כלפי יהודים רחוקים כאלה יש צורך בגישה מיוחדת לעשות הכל כדי לחנכם ולקרבתם לבית ישראל, יש להחדיר לתוך לבותיהם אור האמונה והתקוה בבחינת "ושבו בנים לגבולם", לגבול הנפשי והמוסרי, כי "ישראל אף על פי שחטא ישראל הוא", לא במקל חובלים נחנך אותם, בשבילם יש צורך בנס יהודי מקורי מיוחד, כדי להצביע על תלישותם ממקורות האומה וממציאות הזמן. יהודים אלה נימקו את אהדתם ליונים בזה שצבור קטן כמו עם ישראל בארצו אינו יכול להתקיים בתור גוף בפני עצמו, תמיד הוא מוקף שונאים ואין בכוחו להתגונן נגדם, ולכן גישתם היא כדי שהעם הקטן יבטיח את קיומו צריך הוא להתמזג עם עמים יותר חזקים ולהבטיח על ידי כך את עתידה. אולם המציאות

ההיסטורית הוכיחה כי כל התחברות של יהודים עם גוים הביאה להתבוללות, השמדה וכליון לאומה "ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם". ואחד ממנהיגי אומות העולם, בלעם הידוע, הכיר בעובדה זו ואמר "הן עם לבדד ישכון", כל קיומנו בתור עם הוא רק בשעה שלבדד ישכון, אולם, בגוים — לא יתחשב", אם רוצים להדמות לגוים אין לנו כל חשיבות, כי נבלעים אנו בתוך אומות העולם ולא נודע כי באנו אל קרביהם.

המתיונים רצו להתחמם לאורה של מלוכה אדירה יון, וגם המתבוללים מתקופות אחרות רצו לחסות בצלם של מלוכות אחרות, והנסיון ההסטורי מראה כי כל השמנים נטמאו, כל האומות הגדולות שתפטו את הגה השלטון ומשלו בכיפה זמן ממושך, התנוונו וירדו מהזירה הבינלאומית, ורק פך אחד של שמן, שהיה מונח בחותמו של כהן גדול נשאר שלם ונקי. חזמת זו מסמלת אמונה ותקוה, רק זה נשאר שלם ולא נטמא. למרות כל האויבים והרוחות פריצים הנחשבות מכל צד, כל האומות הקרובות והרחוקות האויבות לנו והידידות לנו השתמשו בכל מיני אמצעים "בדם